

Satversmes 92.panta piemērošanas metodoloģija Satversmes tiesā

Mg. iur. **Elīna Podzorova**
Satversmes tiesas padomniece
09.07.2020.

Tiesību normu satversmības izvērtēšanas metodoloģija

- Lai katrā konkrētā gadījumā izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, Satversmes tiesa izmanto noteiktu metodi.
- Visupirms tiek noskaidrots un interpretēts konkrētās augstāka juridiska spēka normas saturs.

Tiesību normu satversmības izvērtēšanas metodoloģija

Atkarībā no augstāka juridiska spēka normas satura, apstrīdētās normas satura un citiem apstākļiem tiek secināts, vai:

- apstrīdētā norma ir saistīta ar valsts pozitīvā **pienākuma** izpildi;
- apstrīdētā norma potenciāli pārkāpj kādu no vispārējiem tiesību **principiem** (*piemēram, tiesiskās vienlīdzības vai tiesiskās palāvības princips*);
- apstrīdētā norma paredz **pamattiesību ierobežojumu**.

Satversmes 92.pants

“Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

Atbilstības Satversmes 92.pantam izvērtēšanas metodoloģija

- Satversmes 92.pants satura ziņā būtiski atšķiras no citām Satversmes pamattiesību daļā ietvertajām normām.

- Līdz ar to **Satversmes 92.panta gadījumā atšķiras** arī Satversmes tiesas izmantotās apstrīdēto normu **satversmības pārbaudes metodes**.

Atbilstības Satversmes 92.pantam izvērtēšanas metodoloģija

- Lai identificētu konkrētajā gadījumā piemērojamo izvērtējuma metodi jeb “testu”, ikvienā spriedumā Satversmes tiesa visupirms atklāj tiesību uz taisnīgu tiesu saturu.

Visbiežāk sastopamās tiesību uz taisnīgu tiesu lietu “kategorijas” Satversmes tiesā

- 1) lietas par pieeju tiesai;
- 2) lietas par taisnīgas tiesas garantiju nodrošināšanu un principu ievērošanu;
- 3) lietas par pārsūdzību augstākā tiesu instancē.

Lietas par pieeju tiesai (1)

- 1) Lietas, kurās apstrīdētā norma neparedzēja noteikta jautājuma izskatīšanu “tiesā”.

Piemēram, lietas:

- *Nr.2002-20-0103 un Nr.2016-06-01 par speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam anulēšanu;*
- *Nr.2013-18-01 par lēmumu par nodarbināšanu ārpus ieslodzījuma vietas;*
- *Nr.2016-12-01 par lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu;*
- *Nr.2017-20-0103 par atteikumu izsniegt industriālās drošības sertifikātu.*

Lietas par pieeju tiesai (1): metodoloģija

Satversmes tiesa izvērtē:

- vai apstrīdētā norma **skar** personas “**tiesības un likumiskās intereses**”
(ja neskar → tiesvedības izbeigšana, skat. lietu Nr.2017-20-0103);
- vai personai ir nodrošināta pieeja “**tiesai**” šā termina institucionālajā **nozīmē** (valsts iestāžu amatpersonas, prokurori nav “tiesa”);
- vai konkrētā procesa ietvaros personai **tiek efektīvi nodrošinātas**
Satversmes 92.pantam atbilstošas procesuālās tiesības.

Lietas par pieeju tiesai (1): secinājumi

Ja apstrīdētā norma **skar** personas “**tiesības un likumiskās intereses**” un viņai:

- 1) tiek liegta pieeja “tiesai” šā vārda institucionālajā nozīmē +
- 2) netiek nodrošinātas tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošas procesuālās tiesības

tiesības uz taisnīgu tiesu tiek liegtas pēc būtības.

Apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92.pantam.

Lietas par pieeju tiesai (2)

2) Lietas, par dažādiem tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumiem.

Piemēram:

- *procesuālie termiņi (lieta Nr.2002-09-01);*
- *dažādi maksājumi – valsts nodeva, drošības nauda (lieta Nr.2005-18-01);*
- *procesuālo izdevumu atlīdzināšana (lieta Nr.2013-04-01, Nr.2014-31-01);*
- *finansiālo un organizatorisko resursu nodrošināšana (lieta Nr.2007-24-01),*
- *obligātā pārstāvība (lieta Nr.2003-04-01).*

Lietas par pieeju tiesai (2): metodoloģija

Lietās par dažādiem tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumiem Satversmes
tiesa izmanto

“pamattiesību ierobežojuma testu”.

Proti, noskaidro:

- 1) vai ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir legītīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs.

Lietas par pieeju tiesai (2): secinājumi

Ja kaut vienā no pārbaudes posmiem tiek secināts, ka noteiktais ierobežojums tam neatbilst, tālāku izvērtējumu tiesa neveic

un secina, ka

apstrīdētā norma **neatbilst** Satversmes 92.pantam.

Taisnīgas tiesas garantijas un principi: piemēri

- tiesas objektivitāte (*lieta Nr.2017-23-01, Nr.2012-13-01, Nr.2004-19-01*);
- tiesības tikt uzklautam (*lieta Nr.2016-06-01, Nr.2003-03-01*);
- pušu līdztiesība (*lieta Nr.2012-05-01, Nr.2009-85-01*);
- pamatojuma princips (*lieta Nr.2017-23-01, Nr.2017-16-01*);
- *Res judicata* princips (*lieta Nr.2012-08-01*) un citi.

Tiesas objektivitāte jeb neitralitāte

Subjektīvais aspekts

Nevienam tiesnesim nedrīkst būt personiski aizspriedumi. Subjektīvā jeb personīgā neitralitāte tiek prezumēta, ja vien nav pierādījumu par pretējo.

Objektīvais aspekts

Jābūt izslēgtām jebkādām pamatotām lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubām par tiesas objektivitāti. Nozīme var būt pat pieņēmumam.

Tiesas objektivitāte jeb neitralitāte

- Satversmes tiesa pārbauda to, ar kādiem līdzekļiem likumdevējs nodrošina tiesas objektivitāti konkrētā procesā (*nevis to, vai konkrēti tiesneši ir bijuši objektīvi*).
- Pastāv vairāki objektivitātes nodrošināšanas līdzekļi, piemēram, tiesneša neatkarības garantijas, atstatīšanās institūts, noraidījuma institūts, koleģialitātes princips un citi.
- Tiesības uz taisnīgu tiesu prasa nodrošināt tiesas objektivitāti, bet tas neprasa šim nolūkam visos gadījumos izmantot konkrētu līdzekli, piemēram, noraidījumu (*sprieduma lietā Nr.2004-19-01 8.punkts*).

Krimināllietām raksturīgās taisnīgas tiesas garantijas un principi

- Nevainīguma prezumpcija (*lieta Nr.2015-25-01, Nr.2005-22-01*);
- *Ne bis in idem* jeb dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips (*lieta Nr.2012-02-0106*);
- *Nullum crimen, nulla poena sine lege* jeb sodīšanas nepieļaujamības bez likuma princips (*lieta Nr.2018-10-0103, Nr.2008-09-0106*);
- tiesības uz pietiekamu laiku savas aizstāvības sagatavošanai (*lieta Nr.2019-15-01*) un citi.

Nullum crimen, nulla poena sine lege princips

- Lai izvērtētu, vai kriminālatbildību noteicošā tiesību norma atbilst Satversmes 92.panta otrajā teikumā ietvertajam *nullum crimen, nulla poena sine lege* principam, Satversmes tiesa noskaidro:

- 1) vai norma ir pieņemta un izsludināta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā;
- 2) vai tā ir pieejama, pietiekami skaidra un paredzama, lai varētu būt par pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības.

Lietas par pārsūdzību augstākā tiesu instancē: saturs

- Likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt tādas lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami.
- Proti, Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu **neparedz** tiesības uz **ikvienas lietas pārsūdzību** un izskatīšanu augstākā instancē.

Lietas par pārsūdzību augstākā instancē: saturs

- Vienlaikus jāņem vērā, ka atsevišķu kategoriju lietām Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā prasa nodrošināt nolēmumu pārsūdzību.
- Uz lietām, kuras pielīdzināmas “krimināllietām” Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6.panta izpratnē, ir attiecināms šīs konvencijas Septītā protokola 2.pants. Tas noteic, ka ikvienai personai, kuru tiesa atzinusi par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, ir tiesības uz vainas pierādījuma vai sprieduma pārskatīšanu augstākā instancē.

Tiesības par pārsūdzību augstākā instancē krimināllietās: metodoloģija

Lai atzītu, ka lieta ir pielīdzināma “krimināllietām” Konvencijas 6.panta izpratnē, jāizvērtē (*t.s. “Engel” lietas tests*):

- 1) konkrētā nodarījuma kvalifikācija valsts tiesību aktos, to saistot ar krimināltiesībām;
- 2) konkrētā nodarījuma raksturs un smagums;
- 3) attiecīgajai personai par nodarījumu draudošā soda bardzība.

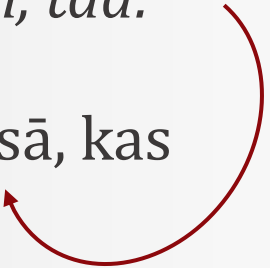
Tiesības par pārsūdzību augstākā instancē krimināllietās: metodoloģija

- Lai būtu piemērojams Konvencijas 6.pants tā krimināltiesiskajā aspektā, pietiek ar to, ka izpildās kaut viens no minētajiem kritērijiem.
- Atbilstoši Konvencijas Septītā protokola 2.pantam valsts var paredzēt citādu procedūru, piemēram, attiecībā uz maznozīmīgiem pārkāpumiem.
- Tomēr likumdevējs ir tiesīgs noteikt augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni.

(sprieduma lietā Nr.2017-16-01 9.2.punkts)

Tiesības par pārsūdzību augstākā instancē civillietās: metodoloģija

Attiecībā uz civilprocesā izskatāmajām lietām, Satversmes tiesa pārbauda (*lieta Nr.2014-23-01 un Nr.2016-01-01*):

- 1) kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts, un kāds ir likumdevēja mērķis šīs lietu kategorijas regulēšanā / *ja tās ir sevišķajā tiesāšanās kārtībā izskatāmās lietas, kur nav strīda par tiesībām, tad:*
 - 2) vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu.
-

Tiesības par pārsūdzību augstākā instancē civillietās: metodoloģija

Ja personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā,
kas pieņem attiecīgo nolēmumu

apstrīdētā norma **atbilst** Satversmes 92.pantam.

Kopsavilkums

Lai pārbaudītu, vai konkrēta tiesību norma (regulējums) atbilst Satversmes 92.pantam:

- Noskaidro Satversmes 92.panta saturu konkrētā situācijā →

vai šādā gadījumā (atkarībā no lietas kategorijas, procesuālās stadijas, tiesību jautājuma) ir kāds valsts pienākums, konkrēta tiesība, procesuāla garantija vai princips?

- Noskaidro konkrētā valsts pienākuma, tiesības, procesuālās garantijas vai principa saturu →

ar kādu kritēriju palīdzību iespējams pārbaudīt, vai minētās prasības ir ievērotas?

- Izmanto atbilstošos pārbaudes kritērijus jeb "testu".

Paldies par uzmanību!